

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор ВНЗ «Національна академія управління»

проф.

Сергій ЄРОХІН

«13» лютого 2025 року

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
докторської дисертації
Татар Марини Сергіївни
на тему: «Соціально-економічна взаємодія держави та підприємництва
для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу»
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

1. Актуальність теми дослідження. Продовольчий потенціал України є одним із ключових стратегічних ресурсів, що визначає не лише економічну стабільність держави, а й її міжнародну конкурентоспроможність. Агропромисловий комплекс України формує істотну частку ВВП країни, забезпечує валютні надходження та сприяє зайнятості сільського населення. Всебічна реалізація продовольчого потенціалу неможлива без налагодженої співпраці між державними інституціями та підприємницькими структурами, які, своєю чергою, повинні діяти в умовах прозорого та стимулюючого економічного середовища.

У сучасних умовах розвитку національної економіки України спостерігається недостатній рівень державної підтримки малого та середнього агробізнесу, обмеженість доступу до фінансових ресурсів, застаріла інфраструктура й руйнування частини інфраструктури внаслідок воєнних дій, логістичні обмеження, що стримує розвиток продовольчого сектору й вимагає від держави та підприємств гнучких і дієвих стратегій адаптації. У цих умовах держава має відігравати активну роль у створенні сприятливих умов для підприємництва шляхом удосконалення нормативно-правової бази, формування інституційного середовища, розвитку програм державної підтримки підприємництва, стимулювання інновацій та цифровізації аграрного виробництва тощо для того, щоб підтримувати вітчизняного виробника, розвивати експортний потенціал аграрної продукції, впроваджувати практики сталого землекористування та відновлення виробничого потенціалу аграрного сектору. Зважаючи на складні соціально-економічні виклики, спричинені глобалізаційними процесами, воєнними діями, нестабільністю на внутрішньому ринку та загрозами зміни клімату, держава змушена переглядати та трансформувати підходи до регулювання агропродовольчого сектору та

взаємодії з підприємницькими структурами. Водночас підприємницькі структури мають адаптуватися до нових вимог ринку, підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції, запроваджувати сучасні технології та моделі сталого розвитку. Особливої уваги набуває питання побудови ефективних державно-приватних відносин між державою та бізнесом, заснованих на принципах прозорості, взаємної відповідальності та орієнтації на результат. У цьому контексті соціально-економічна взаємодія передбачає не лише фінансову підтримку, але й консультаційну допомогу, освітні програми, інституційний супровід проектів розвитку агропродовольчої сфери тощо.

Ураховуючи викладене, тема дослідження є надзвичайно важливою і актуальною з наукової та практичної точок зору. Отримані результати сприятимуть удосконаленню механізмів взаємодії держави та підприємництва, що дозволить забезпечити реалізацію продовольчого потенціалу України в умовах глобальних викликів.

2. Зв'язок теми дослідження з планами науково-дослідних робіт.

Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт за темами:

– «"Зелене" зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» ВНЗ «Національної академії управління» (державний реєстраційний номер 0122U202055), де авторкою проаналізовано рівень викидів забруднюючих речовин АПК та обґрунтовано ефективність використання сільського господарства як джерела «зеленої» енергії.

– «Сучасні детермінанти розвитку фінансів та обліку в умовах системної кризи» Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (державний реєстраційний номер 0118U004462), де авторка була відповідальним виконавцем, й нею розроблено концепцію подолання системної кризи у процесі розвитку фінансів і обліку суб'єктів господарювання, здійснено моніторинг розвитку фінансів і обліку в умовах системної кризи, формування альтернативних проектів щодо подолання кризових явищ, удосконалено механізм взаємодії підприємництва з метою створення інформаційно-економічного простору взаємодії.

– «Обліково-фінансовий механізм інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання в контексті трансформації економіки знань та соціально-поведінкових обмежень» Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (державний реєстраційний номер 0121U108324), де авторка була відповідальним виконавцем, й нею здійснено моделювання причинно-наслідкових зв'язків глобальних викликів з результатами діяльності суб'єктів, визначено вплив глобальних викликів на інтегральну результативність взаємодії на рівні різних стейкхолдерів, побудовано алгоритм трансформації механізмів співробітництва суб'єктів відповідно до перебігу глобальних викликів.

– «Організаційний та обліково-фінансовий механізм управління економічною безпекою підприємництва в умовах цифровізації соціально-економічних процесів» Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (державний реєстраційний номер 0124U002695), в якій авторка є відповідальним виконавцем, й нею проаналізовано сучасні глобальні виклики, загрози та ризики

економічній безпеці і розроблено методологію оцінювання ефективності взаємодії держави та підприємництва для підвищення рівня економічної безпеки.

3. Особистий внесок здобувача в одержанні наукових результатів.

Дисертаційна робота містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність. Особистий внесок полягає у формуванні теоретико-методологічних засад та практичного інструментарію соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів. Дисертація є завершеною кваліфікаційною науковою працею, виконаною здобувачем самостійно, результати якої відображені у наукових публікаціях. Усі положення та пропозиції, представлені на захист, розроблені автором особисто. Внесок автора у спільно виконані роботи детально зазначено у списку основних опублікованих праць. У даній роботі не використовувалися матеріали, що містилися у кандидатській дисертації автора.

Дисертаційна робота відповідає принципам академічної доброчесності, в роботі відсутні текстові запозичення без належного посилання на джерело.

Поставлені у дослідженні завдання вирішувалися із застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів, серед яких: *методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу, методи наукового абстрагування, класифікації, теоретичного узагальнення та порівняння* (при здійсненні ґрунтового аналізу моделей розвитку, дослідженні еволюції наукових підходів та визначенні системи цілей і завдань розвитку продовольчих систем в існуючій науково-методичній літературі; при уточненні понятійного апарату категорій теорії соціально-економічної взаємодії; при класифікації видів глобальних викликів; при обґрунтуванні теоретико-експлейнарного базису взаємодії держави та підприємництва з метою забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів); *методи системно-структурного аналізу* (при формуванні методологічних засад і методичних рекомендацій щодо діагностики продовольчого потенціалу та методологічних конфігурацій соціально-економічної взаємодії держави та агропідприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів); *методи інтегрального таксономічного оцінювання* (при комплексному оцінюванні рівня розвитку продовольчого потенціалу та продовольчої безпеки); *динамічні моделі часових рядів* (при аналізі динаміки рівня розвитку продовольчого потенціалу); *методи багатовимірного статистичного аналізу* (при класифікації рівнів розвитку продовольчого потенціалу, при кластеризації держав); *метод кореляційного аналізу* (при виявленні взаємозв'язку загального рівня розвитку продовольчого потенціалу з локальними складовими продовольчого потенціалу; при визначенні взаємозв'язку між індикаторами ефективності державного управління та продовольчим потенціалом); *методи економетричного моделювання* (при визначенні впливу глобальних викликів таких як зміна клімату, нерівність доходів на продовольчий потенціал; при оцінюванні впливу геополітичних ризиків на динаміку цін на продовольство тощо); *модель часткового зміщення рівноваги* (при аналізі добробуту споживачів, зміни споживчого надлишку на загальному енергетичному ринку домогосподарств внаслідок енергетичного шоку, спричиненого воєнними конфліктами); *динамічні*

моделі прогнозування (при прогнозуванні зміни температури); *методи експертного аналізу* (при оцінці сили взаємодії між державою та агропромисловими підприємствами); *методи сценарного моделювання* (при виборі сценаріїв державної політики щодо одночасного забезпечення розвитку продовольчого потенціалу та покращення якості навколишнього природного середовища); *методи теорії ігор* (при формуванні матриці виграшів під час моделювання взаємодії держави та агропідприємства); *логічне узагальнення* (при формулюванні висновків дослідження).

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються. Інформаційна база дослідження включає нормативно-правові акти, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, статистичні дані служб статистики зарубіжних країн, бази даних міжнародних організацій, офіційні звіти міжнародних організацій, аналітичні оцінки рейтингових агентств, монографічні дослідження, наукові публікації, матеріали наукових конференцій, дані з електронних ресурсів мережі Інтернет. Дисертаційна робота містить обґрунтовані висновки на основі одержаних здобувачем достовірних результатів. Достовірність результатів підтверджується репрезентативністю використаної інформаційної бази, верифікацією отриманих результатів через їх порівняння з даними інших наукових досліджень, практичною апробацією окремих положень дослідження під час участі у науково-практичних конференціях та професійних дискусіях тощо.

5. Основні результати дослідження, ступінь їх наукової новизни та значущості, полягає в наступному:

уперше:

– запропоновано концепт соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу під час глобальних викликів, який включає чотири взаємопов'язані блоки дослідження – теоретико-експлейнарний, змістовний (парадигмально-методологічний), прикладний та управлінський базиси соціально-економічної взаємодії, реалізація яких дозволить всесторонньо дослідити аспекти соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва, що призведе до підвищення рівня розвитку продовольчого потенціалу;

– запропоновано п'ятирівневий підхід до соціально-економічної взаємодії що забезпечує комплексний підхід до розвитку продовольчого потенціалу та дозволить створити стійку та ефективну продовольчу систему завдяки інтеграції державно-приватних зусиль, стимулюванню співпраці між науковими установами та агропромисловими підприємствами тощо;

– запропоновано розглядати соціально-економічну взаємодію держави та підприємництва в межах окремих бізнес-процесів на підприємствах, що дозволить державі розробляти цільові програми підтримки, адаптувати державні регуляторні механізми до конкретних бізнес-процесів агропромислових підприємств, індивідуалізувати підхід до кожного бізнес-процесу та інтенсифікувати співпрацю держави та бізнесу, забезпечуючи більш оперативне реагування на глобальні виклики;

– запропоновано застосування державно-приватної взаємодії, яка передбачає, що агропромислові підприємства не лише реагують на зміни у державній політиці, а виступають ініціаторами змін, модифікуючи конфігурацію зовнішнього середовища, максимально сприятливу для діяльності й досягнення фінансово-економічних результатів;

– запропоновано диференціювати заходи державного регулювання залежно від рівня нерівності доходів населення, рівня економічного розвитку країни та рівня викидів CO₂ на основі структурної моделі формування та вибору сценаріїв державної політики щодо одночасного забезпечення розвитку продовольчого потенціалу та покращення якості навколишнього природного середовища;

удосконалено:

– класифікацію глобальних викликів, що впливають на складові продовольчого потенціалу держави, що дозволило сформулювати ланцюг взаємопов'язаності наслідків глобальних викликів для продовольчого потенціалу та інших соціально-економічних процесів;

– систему принципів соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу, які частково модифіковано в умовах глобальних викликів;

– теоретичні засади інституційного забезпечення розвитку продовольчого потенціалу України, що включає систему загальних та спеціальних інститутів;

– показники оцінювання рівня розвитку продовольчого потенціалу з використанням множини загальнодоступних індикаторів, що максимально охоплюють весь спектр агропродовольчих систем, що дозволить виявити проблемні локальні складові розвитку продовольчого потенціалу й дасть змогу своєчасно вжити заходів щодо підвищення їх рівня;

– алгоритм трансформації механізмів взаємодії держави та підприємництва відповідно до перебігу глобальних викликів на прикладі зміни клімату, що допоможе уникнути катастрофічних наслідків у глобальному масштабі шляхом реалізації матриці вибору сценаріїв державної політики щодо одночасного забезпечення розвитку продовольчого потенціалу та покращення якості навколишнього природного середовища;

– систему державної підтримки агропідприємництва для підвищення рівня розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів, що включає пряму, непряму та умовно-пряму державну підтримку й базується на чітких механізмах, інструментах і державних заходах для її надання;

– процедуру виявлення зв'язку прямого впливу (між рівнем нерівності доходів та рівнем розвитку продовольчого потенціалу) та непрямого впливу (між рівнем нерівності доходів та рівнем викидів CO₂) на основі кластеризації країн за рівнем нерівності доходів населення й реалізації моделей панельних даних з виявленням ефектів для кожного кластеру, що дозволить виявити, як нерівність доходів впливає на поведінку споживачів та структуру виробництва в однорідних групах країн;

– систему показників, які оцінюють ефективність соціально-економічної взаємодії між державою та підприємництвом у забезпеченні розвитку продовольчого потенціалу, що включає не лише економічні а й соціальні показники, а також екологічні показники, інноваційні та технологічні показники,

інституційні показники, ризик-орієнтовані показники, які цілісно допомагають оцінити здатність системи соціально-економічної взаємодії між державою та бізнесом і здатність оперативно реагувати на кризові ситуації у сфері розвитку продовольчого потенціалу в умовах глобальних викликів.

набули подальшого розвитку:

– варіанти державної макрополітики та корпоративної мікрополітики під час забезпечення локальних складових розвитку продовольчого потенціалу для покращення стану кожної складової розвитку продовольчого потенціалу, що дозволить підвищити ефективність державного управління розвитком продовольчого потенціалу, яке призведе до інновацій;

– підхід до аналізу впливу геополітичних ризиків та енергетичної невизначеності на ціни на продукти харчування, що дозволяє враховувати приховані неспостережувані ефекти для кожної країни й часові ефекти.

6. Практичне значення роботи полягає в тому, що основні положення дисертаційної роботи дозволяють створити теоретико-методологічне та практичне підґрунтя для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу України в умовах глобальних викликів. Розроблення стратегіями взаємоузгодженості дій держави та підприємництва, спрямованих на протидію глобальним викликам, сприятиме підвищенню взаємоузгодженості дій суб'єктів владних повноважень та господарюючих суб'єктів, що стане запорукою забезпечення захисту інтересів і продовольчих потреб всіх суб'єктів взаємодії та сатисфакції їх цілей. Використання одержаних результатів дозволить підвищити рівень обґрунтованості управлінських рішень щодо тактичного та стратегічного управління розвитком продовольчого потенціалу в умовах посилення кризових геополітичних явищ.

Найважливіші теоретичні положення, практичні розробки, методичне забезпечення і висновки, що представлені в дослідженні, доведено до рівня конкретних рекомендацій та впроваджено в діяльність наступних суб'єктів, що підтверджується офіційними довідками (актами) про впровадження:

– *ТОВ «Паріум груп»*, яким використано підхід до аналізу впливу геополітичних ризиків та енергетичної невизначеності на ціни та впроваджено концепцію соціально-економічної взаємодії держави та підприємництва з метою розвитку продовольчого потенціалу, у тому числі завдяки поліпшенню інфраструктури продовольчого забезпечення на основі реалізації будівельних проєктів (довідка №784 від 17.09.2024 р.);

– *ФОП Мазника Дмитра Олексійовича*, яким впроваджено запропоновану інфраструктурну підтримку агропромислового комплексу з метою розвитку продовольчого потенціалу України (довідка №341 від 08.10.2024 р.);

– *ТОВ «АГРОФІРМА ОРІЛЬСЬКА»*, на якому використано запропоновані варіанти стратегій корпоративної мікрополітики для підвищення рівня розвитку продовольчого потенціалу та впроваджено селективну стратегію взаємоузгодженості дій держави та підприємництва (довідка №135 від 20.12.2024 р.);

– *МГО «Міжнародна академія інформатики»*, якою використано методичні підходи щодо сприяння взаємодії органів державної влади та підприємств в цифровому середовищі для досягнення синергетичного ефекту шляхом впровадження запропонованих механізмів співпраці між органами влади

та підприємницькими структурами при забезпеченні розвитку продовольчого потенціалу (довідка №2624-12/24 від 26.12.2024 р.);

– ВНЗ «Національна академія управління», в якому наукові висновки та пропозиції використовуються в освітньому процесі на денній та заочній формах здобуття освіти під час викладання дисциплін «Економічна безпека національної економіки», «Оцінка бізнесу», «Стратегічний менеджмент» (акт впровадження від 28.01.2025 р.).

В цілому, запропоновані підходи та методи можуть слугувати основою для подальших досліджень в аграрній економіці та державному управлінні. Розроблені рекомендації можуть бути використані для створення ефективних державних програм підтримки агропромислового сектору в умовах глобальних викликів, впровадження нових методів державно-приватного партнерства, а також для формування стратегій розвитку агропідприємництва у сфері виробництва продовольства й забезпечення населення продуктами харчування для реалізації державою своїх функцій.

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 52 наукових працях, з яких 7 статей у наукових виданнях, що індексуються у Web of Science Core Collection та/або Scopus, усі у виданнях, віднесених до третього або четвертого квантилів (Q3 або Q4) відповідно до класифікації SCImago Journal; 16 статей у наукових фахових виданнях України; 2 статті у закордонних виданнях; 6 розділів у колективних монографіях, а також 21 публікація апробаційного характеру у збірниках матеріалів і тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових й науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів. Авторський внесок в опубліковані наукові праці становить 20,65 друк. арк.

Наукові публікації відповідають вимогам чинного законодавства України, зокрема вимогам п. 8 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197, та наказу Міністерства освіти і науки України №1220 від 23.09.2019 р. «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

8. Апробація результатів дослідження. Найвагоміші результати дослідження доповідались, обговорювались і отримали схвалення на: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна економіка: стан та перспективи подальшого співробітництва з країнами ЄС» (м. Запоріжжя, 2017 р.), XV міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження з економіки у 2018 році» (м. Вінниця, 2018 р.), X Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (м. Харків, 2018 р.), X International Scientific and Practical Conference «Trends in the development of modern scientific thought» (Vancouver, Canada, 2020), 10th international conference on application of information and communication technology and statistics in economy and education (Sofia, Bulgaria, 2020), XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (м. Харків, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація податкової та обліково-аналітичної систем в контексті сучасних кризових явищ» (м. Чернівці, 2021 р.), I

Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем» (м. Харків, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток бюджетно-фінансової системи та обліково-податкової політики в інформаційному суспільстві (м. Харків, 2020 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку» (м. Харків, 2021 р.), VI Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції з міжнародною участю «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (м. Полтава, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні фінансові, обліково-аналітичні та податкові інструменти трансформації бізнес-середовища» (м. Харків, 2021 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження фінансових інституцій та інструментів розвитку держави, територій та суб'єктів господарювання: теоретичні, методологічні та практичні аспекти» (м. Одеса, 2022 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку» (м. Харків, 2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний розвиток обліково-фінансової та податкової систем в сучасному контексті глобалізації» (м. Харків, 2022 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси, управління і право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку (м. Житомир, 2023 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку» (м. Харків, 2023 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження фінансових інституцій та інструментів розвитку держави, територій та суб'єктів господарювання: теоретичні, методологічні та практичні аспекти (м. Одеса, 2023 р.).

9. Оцінка мови і стилю дисертації. Дисертаційна робота написана державною мовою, текст викладено науковим стилем, робота відзначається логічною структурною побудовою. Стиль викладу наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує достовірність і легкість сприйняття. Зміст дисертації відповідає визначеним завданням дослідження, розкриває тему роботи і свідчить про її цілісність та завершеність.

10. Загальний висновок. Дисертація Татар Марини Сергіївни на тему: «Соціально-економічна взаємодія держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу» відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, яка подана на здобуття наукового ступеня доктора наук, за актуальністю, ступенем новизни, науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам п. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197 (зі змінами) та «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», наказ МОН України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами).

Рекомендувати дисертаційну роботу Татар Марини Сергіївни на тему: «Соціально-економічна взаємодія держави та підприємництва для забезпечення розвитку продовольчого потенціалу», подану на здобуття ступеня доктора наук

до захисту у докторській раді Д 26.889.01 за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством.

Рецензент

Микола ЄРМОШЕНКО

Рецензент

Сергій ЄРОХІН

Рецензент

Петро ОВЧАР

«13» лютого 2025 року